

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ MARAŞ YEREL BASININDA KURTULUŞ BAYRAMI KUTLAMALARI (1951-1959)

LIBERATION DAY CELEBRATIONS IN THE LOCAL PRESS OF MARAŞ CITY DURING THE PERIOD OF THE DEMOCRAT PARTY (1951-1959)

DOI: 10.33404/anasay.1122710

Çalışma Türü: Araştırma Makalesi / Research Article¹

Suna ALTAN*

ÖZ

1914-1918 yılları arasında süren I. Dünya Savaşı, önce ateşkes antlaşmaları ile durdurulmuş, ardından da barış antlaşmaları ile sona erdirilmiştir. Savaşı kaybeden devletler arasında yer alan Osmanlı devleti İtilaf devletleri ile 30 Ekim 1918 yılında Mondros ateşkes antlaşmasını imzalamıştır. Mondros Mütarekesi, ateşkesi sağlamış olmanın yanında Osmanlı topraklarını savunmasız bırakarak işgallere açık hale getirmiştir. Savaşın kazanan tarafı olan İtilaf Devletleri grubunda yer alan İngilizler, mütarekenin özellikle 7'inci maddesine dayanarak Osmanlı topraklarında işgallere başlamışlardır. Mütareke şartlarına dayanarak Osmanlı topraklarında İngilizler tarafından işgal edilen yerler arasında özellikle

1- Makale Geliş Tarihi: 28. 05. 2022 Makale Kabul Tarihi: 19. 08. 2022

* Dr. Öğr. Üyesi., Iğdır Üniversitesi, suna.altan@igdir.edu.tr, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-7388-30-14>

Anadolu'da Mütareke hükümlerini öne sürerek işgal ettikleri ilk yerlerden biri de Maraş olmuştur. Bu yüzden Maraş, işgallere karşı gösterilen tepkinin ilk merkezlerinden biri olmuştur. Şehir, İngilizler tarafından işgal edilmiş ardında Fransa ile imzalanan 15 Eylül 1919 tarihli Suriye Antlaşması gereğince Fransızlara devredilmiştir. Şehrin Fransızlar tarafından işgaline Ermeniler de destek vermişlerdir. Fransızlarla iş birliği içerisinde bulunan Ermeniler şehirde büyük ve acı olayların yaşanmasına neden olmuşlardır. Maraş halkı, haksız işgalde bulunan Fransızlara ve destekçileri olan Ermenilere karşı azim ve kararlılıkla direnerek 22 gün boyunca kurtuluş mücadelesi vermişlerdir. Bu mücadele karşısında Fransızlar şehirden çekilmiş ve işgal son bulmuştur. Böylece, 12 Şubat 1920 tarihinde Maraş halkı bir daha asla kaybetmeyeceği zaferini elde etmiştir. Haklı mücadelesini zafere ulaştıran şehre, TBMM tarafından İstiklal Madalyası verilmiştir. Maraş halkı, kurtuluş mücadelesini ve bu mücadeleyi zafere ulaştıran kahramanları unutmamak adına her yıl 12 Şubat'ı Kurtuluş Bayramı olarak kutlamıştır. Kurtuluş Bayramı kutlamaları 1921 yılından başlayarak 1950 yılına kadar devam etmiştir. 1950 yılı itibariyle Türk siyaseti Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle birlikte çok partili hayata geçişini tamamlanmıştır. 1950 yılı itibariyle Türkiye'de birçok alanda değişimler meydana gelmiştir.

Anahtar Kelimeler: Maraş, 12 Şubat, Gazete, İşgal, Kutlama, Zafer.

ABSTRACT

The First World War, which lasted between 1914-1918, was first stopped by armistice agreements, and then ended with peace agreements. The Ottoman state, which was among the states that lost the war, signed the Armistice of Mudros on 30 October 1918 with the Allied Powers. The Armistice of Mudros, besides providing a ceasefire, made the Ottoman lands vulnerable to invasions. The British, who were in the Allied Powers group, which was the winning side of the war, started occupations on the Ottoman lands based on the 7th article of the Armistice. Based on the terms of the armistice, the city of Maraş, especially in Anatolia, one of the first places they occupied by asserting the terms of the armistice was Maraş. Therefore, Maraş became one of the first centers of the reaction against the occupations. The city was occupied by the British and then transferred to the French in accordance with the Syria Treaty of 15 September 1919 signed with France. Armenians also supported the occupation of the city by the French. The Armenians, who cooperated with the French, caused great

and painful events to take place in the city. The people of Maraş resisted with determination and stably against the French who were in the unjust occupation and their supporters, the Armenians, and fought for liberation for 22 days. As a result of this struggle, the French withdrew from the city and the occupation came to an end. Thus, on February 12, 1920, the people of Maraş achieved a victory that they would never lose again. The city, which brought its just struggle to victory, was given the Medal of Independence by the Turkish Grand National Assembly. The people of Maraş celebrated the 12th of February every year as Independence Day in order not to forget the independence struggle and the heroes who brought this struggle to victory. Independence Day celebrations started from 1921 and continued until 1950. As of 1950, Turkish politics completed its transition to a multi-party system with the coming to power of the Democrat Party. As of 1950, changes have occurred in many areas in Turkey.

The aim of this study is to examine how much the changes experienced with Turkey's transition to the new era are reflected in the national celebrations, how the Maraş Independence Day celebrations were held in the Democrat Party period, and how these celebrations were reflected in the local press. Within the scope of the study, the local press of the period will be examined and possible findings will be tried to be revealed.

Keywords: Maraş, February 12, Newspaper, Occupation, Celebration, Victory.

Giriş

Milli bayramlar tüm halk tarafından kutlanan, birlik ve beraberliği ön plana çıkaran özel günlerdir. Bu özel günleri kutlarken tarihte yaşamış ve kahramanlık göstermiş, ulus için önem arz eden kişilerin başarı ve kahramanlıklarını anmak ve bize emanet ettikleri tüm değerlerin önemini idrak etmek açısından önemlidir. Milli bayram kutlamaları, ortak duygu ve düşünceleri yansıtmamasından dolayı toplumlar için önem arz etmektedir. Bu kutlamalar tarihsel süreç içerisinde gelenek haline gelmiştir. Türk tarihinde bu kutlamaların geçmişi Orta Asya'ya kadar dayanmaktadır. Orta Asya'da yer alan Uygurlar, Göktürkler, gibi önemli Türk devletlerinde çeşitli sebeplerle kutlamalar yapılmıştır. Tarihsel süreçte değişen şartlar neticesinde bayram kutlamaları da farklı süreçlerden geçmiştir. Orta Asya'da başlayan bayram kutlamaları Anadolu coğrafyasında Osmanlı Devleti tarafından devam ettirilmiştir (Alpaslan, 2015, s.1-2; Koca, 2002, s.1). Ancak

Osmanlı Devleti bu geleneğin devamlılığını II. Meşrutiyet döneminde sağlamıştır. II. Meşrutiyetle birlikte milli bayram ve kutlama anlayışıyla İstiklal-i Osmanî Günü, 10 Temmuz Bayramı, Çocuklar Bayramı, İdman Bayramı gibi bayramların kutlama törenleri yapılmıştır. Osmanlı Devleti'nin son bulmasıyla kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti de bu geleneği devam ettirmiştir. Hatta bu gelenek neticesinde Cumhuriyet döneminde birçok resmi ve milli bayram kutlanmaya başlanmıştır. Bu bayramlar arasında mahalli kurtuluş günlerinde yapılan “*Kurtuluş Bayramı*” kutlamaları da yer almıştır (Bolat, 2012, s. 24-26; Doğaner, 2007, s. 119).

I. Dünya Savaşı sonrasında imzalanan Mondros Mütarekesi neticesinde Anadolu toprakları işgale açık hale getirilmiştir. Mütarekenin imzalanmasının hemen ardından ilk olarak İstanbul işgal edilmiş ve ardından işgaller Anadolu'ya yayılmıştır. Başlayan işgallere milli kuvvetler ve halk karşı durarak, bu uğurda düşmanlara karşı kahramanca mücadele etmiş ve zafer kazanmışlardır. Bu şekilde düşmana karşı zafer kazanan şehirler kurtuluş yıl dönümlerini de her yıl kurtuluş bayramı olarak kutlamışlardır (Temizgüney, 2021, s. 16-17). Mahalli kurtuluş günü kutlamalarının vatani için ölümü göze almış isimli-isimsiz vatan sevdalılarını anmak, geçmişte yaşanan kahramanlıkları yeni nesillere aktarmak, Anadolu'da Türk milletinin milli birliğinin güçlenmesini sağlamak gibi önemli işlevleri bulunmaktadır. Mahalli kurtuluş günlerinin amacına uygun olarak, heyecanlı, içten, coşkulu, birlik ve beraberlik içerisinde kutlanması Türk milletinin gelecekteki var olma mücadelesi açısından da önem arz etmektedir (Kalemler, 2018, s. 111). Aynı amaç doğrultusunda Anadolu'nun birçok şehrinde kutlamalar yapılmıştır. Maraş da Kurtuluş Bayramı kutlamaları yapan şehirler arasında yer almıştır. Maraş'ta, 12 Şubat 1921 tarihinden itibaren Kurtuluş Bayramı kutlamaları yapılmıştır. 1950 yılına kadar kutlamalar tek parti yönetimiyle yapılmıştır. 1950 yılında yapılan seçimler neticesinde Cumhuriyet Halk Partisi iktidarının yerini Demokrat Parti almıştır (Koçak, 2017, s. 147-48). 1951 yılı itibarıyla de Maraş'ın kurtuluş bayramı kutlamaları Demokrat Parti hükümetleri yönetiminde de kutlanmaya devam etmiştir.

Bu çalışmada, Maraş şehrinin Kurtuluş Bayramı kutlamalarının 1951-1959 yılları arasında nasıl bir programla yapıldığı ve bu kutlamaların yerel basında nasıl yansıtıldığı, dönemin yerel basını olan Kurtuluş Gazetesi, Demokrasiye Hizmet Gazetesi, Halk Postası Gazetesi, Şanlı Maraş Gazetesi incelenerek ortaya konulmaya çalışılmıştır.

1. MARAŞ'IN İŞGALİ VE KURTULUŞ SÜRECİ

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Avrupa'da yaşanan ufak çaplı çatışmalar Dünya Savaşı'nın zeminini hazırlamıştır. Avrupa kıtasında yaşanan ekonomik ve siyasi çatışmalar sonucunda Avrupa patlamaya hazır bir bomba haline gelmiştir (Hart, 2016, s. 7-9). Bu bombanın ateşlenmesi Avusturya-Macaristan veliaht Arşidük'ü Franz Ferdinand'ın 28 Haziran 1914'te Saraybosnalı bir Sırp milliyetçi tarafından öldürülmesiyle gerçekleşmiştir (Joll& Martel, 2016, s. 13). Suikast olayının ardından Avrupa'da başlayıp tüm dünyaya yayılacak olan bu savaşta, Osmanlı Devleti olarak 2 Ağustos 1914'te genel seferberlik ilan ederek Ekim ayına kadar tarafsızlık duruşu sergilemiştir (Beşikçi 2015, s. 39). Buna karşın tarafsızlık sürecinde savaş için hazırlıkların tamamlanmasına dikkat edilmiştir. Savaşla birlikte taraflar saflarda yerlerini almaya başlamıştır. Yapılan görüşmeler ve ittifaklar neticesinde İtilaflar² ve İttifaklar³ olmak üzere iki saf belirlenmiştir (Roberts, 1996, s. 603-604).

Avrupa'da saflar belirlenirken Osmanlı Devleti de her ne kadar tarafsızlığını ilan etmiş olsa da, kaçınılmaz sonun geleceğini bildiğinden kendisine uygun bir saf arayışına girmiştir. Devlet, bu doğrultuda ilk olarak İngiltere ve Fransa ile görüşmeler yapmış fakat istenilen sonuç elde edilememiştir. Ardından aynı görüşme Almanya ile yapılmasının ardından Osmanlı Devleti İttifak saflarında yerini almıştır. Osmanlı Devleti her ne kadar ittifak devletleri saflarında yer almış olsa da, hemen savaşa girmeye pek gönüllü olmamıştır (Tuncer, 2016, s. 46; Armaoğlu, 2018, s. 87-88). Fakat Almanya'nın izlemiş olduğu politikalar neticesinde yaşanan iki deniz olayı⁴ Osmanlı Devleti savaşa girmiştir. Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesinin ardından savaş boyunca devlet birçok cephede savaşmak zorunda kalmıştır (Karal, 2011, s. 411).

1914-1918 yılları arasında birçok cephede savaşmış ve genel itibariyle İttifak saflarında bulunan diğer devletler gibi Osmanlı Devleti de başarısız olmuştur. Özellikle 1918 yılında Bulgaristan'ın düşmesinden ötürü Selanik'te bulunan İtilaf Devletleri İstanbul'u tehdit eder hale gelmiştir. Bunun yanında

2- İtilaf Devletleri; İngiltere, Fransa, Rusya, İtalya, Yunanistan, Romanya, Belçika, Sırbistan, Japonya

3- İttifak Devletleri; Almanya, Osmanlı Devleti, Bulgaristan, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu,(Bkz. Sonyel, 2012, s. 15-20).

4- Osmanlı Devleti'nin tarafsızlık duruşundan vazgeçiren ilk olay, Britanya tersanelerinde yapılan gemilerin Osmanlı Devleti'ne teslim edilmeyerek el konulması, ikinci olay ise Alman gemileri olan Goeben ve Breslau'nun İngilizlerin takibinden kaçarak Çanakkale boğazından geçerek, kaçmasına izin verilmiştir. (Bkz. Shaw, 2014, s. 545)

Filistin-Irak cephelerindeki başarısızlıklar Talat Paşa'yı istifaya götürmüştür. Yerine gelen Ahmet İzzet Paşa İttifak devletlerine hemen ateşkes talebinde bulunmuştur (Tuncer, 2017, s. 459). Ahmet İzzet Paşa'nın Ateşkes talebine İngiliz komutan olumlu cevap vermiştir. Komutan, sadrazama bir yazı göndererek ateşkes koşullarının görüşülmesi için bir heyet gönderilmesini istemiştir. Bunun üzerine sadrazam, görüşmelere gönderilecek heyetin başına Bahriye Nazırı Hüseyin Rauf'u getirmiştir (Mcmeekin, 2016, s.53). Heyet vakit kaybetmeden mütarekeyi imzalamak için yola çıkmış ve aynı gün Mondros limanına varmıştır (Tansel, 1991, s. 22-23). Osmanlı Devleti temsilcisi olan heyet ile İngiliz Akdeniz filosu başkomutanı A.G. Calthorpe Başkanlığında bulunan heyet, 30 Ekim 1918'de Mondros limanında Agamemnon zırhlısında mütarekeyi imzalamışlardır. Mütarekenin bazı maddeleri Osmanlı Devleti için can alıcı olmuştur. Özellikle 7. ve 24.⁵ maddeler Osmanlı Devleti'nin topraklarını tamamen savunmasız bırakarak, işgale açık hale getirilmiştir (Bodur, 2018, s. 179; Meray&Olca, 2020, s. 4-8).

Osmanlı Devleti, mütarekeyle birlikte her ne kadar savaşın durmuş olmasından memnun olsa da, gerek mütareke şartları gerekse öncesinde İtilaf devletleri arasında imzalanmış olunan gizli antlaşmalardan dolayı daha zorlu bir sürece giriş yapmıştır (Akşin, 2019, s. 20). İtilaf devletleri arasında yapılmış olunan gizli antlaşmalar ve mütareke şartları neticesinde Kilis, Antep, Maraş ve Urfa gibi yerler İngilizler tarafından, Fransızlara karşı bir pazarlık konusu olmak üzere işgale karar verilmiştir (İnce, 2015, s. 9). İngilizler Mondros mütarekesine dayanarak ülke genelinde işgallere başlamıştır. İşgaller arasında mütarekenin 7. maddesine dayanarak 22 Şubat 1919'da Maraş işgal edilmiştir (Yavuz, 1994, s. 53). İngilizlerin haksız işgaline engel olmak isteyen Maraş halkı, Maraş-Narlı arasındaki Aksu Köprüsü'nü yıkmışlardır. Fakat bu girişim İngilizlerin şehri işgaline engel olamamıştır. İngilizlerin şehri işgali Maraş'ta bulunan Ermeniler tarafından büyük bir sevinçle karşılanmıştır. Maraş'ın İngilizler tarafından işgali yaklaşık 8 ay sürmüştür (Ünalp, 2018, s. 209). Bu süre zarfında İngilizlerle Fransızlar arasında Suriye İtilafnamesi imzalanmıştır. 15 Eylül 1919'da imza edilmiş olan itilafnameye göre; Güneydoğu Anadolu Bölgesi Fransızlara bırakılmıştır. Maraş'ın Fransızlara bırakılma haberinin duyulmasının ardından

5- 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanmış olunan Mondros Mütarekesinin:

7. Madde: İtilaf devletleri güvenliklerini tehlikede gördükleri stratejik yerleri işgal edecekler.

24. Madde: Vilayet-i Sitte'de bir karışıklık çıkarsa, buralar işgal güçlerince mazeret göstermeksizin işgal edilebilecektir. (Bkz. Ahmad, 2019, s. 68)

şehir merkezinde bulunan Ulu Camide büyük bir miting yapılmıştır. Mitingin ardından Maraşlılar, İstanbul ve devlet başkanlıklarına gönderdikleri telgrafta Fransızların Maraş'a gelmemelerini istemişlerdir (Özkaya, 2002, s. 274). Maraşlıların tüm çabalarına rağmen Fransızlar şehre gelmiştir. Fransızların şehre girişleriyle birlikte Ermeniler, Türk halkına şiddet ve baskıyı artırmıştır. Ermeniler ile Türkler arasındaki çatışmaların ilki, Ekim 1919 tarihinde Türk kadınına yapılan saldırıya müdahalede meydana gelmiştir. Türk kadınına yapılan saldırıyı durdurmak isteyen Sütçü İmam, silahı ile bir Ermeni'yi öldürmüştür (Goloğlu, 2021, s. 79). Olayların büyümesiyle birlikte şehirdeki durumu kontrol altına almak isteyen Fransız yönetimi, Osmaniye Valisi Andre'yi Maraş Valiliği görevine getirmiştir. Andre⁶, vakit kaybetmeden 26 Kasım 1919'da Maraş'a gelmiştir (Büyükoğlu, 2012, s. 89-90). Fransız yönetiminin beklentisi Valinin şehirdeki olayları kontrol altına alarak sükûneti sağlayacağı yönünde olmuştur. Bu sırada Maraş'ta yaşananlar Mustafa Kemal tarafından önemle takip edilmiştir. Fransızların yapmış oldukları olaylar karşısında Sivas Kongresinde alınan karar neticesine 30 Ekim 1919'da Maraş, ikinci bölge ile bölge içinde bulunan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerine verilmiştir. Kılıç Ali de Mustafa Kemal tarafından Güney Cephesi komutanı olarak görevlendirilmiştir. Bu görevlendirmenin ardından Kılıç Ali, kontrolü ele alarak heyetlerin kurulması için çalışmalara başlamıştır (Turgut, 2005, s. 83).

Andre, şehre gelmenin ardından hemen şehrin ileri gelenlerini bir konağa davet etmiş, ancak şehrin ileri gelenleri bu davete olumsuz yanıt vererek Fransız varlığından rahatsızlıklarını göstermişlerdir. Bu olayın ardından Vali, Ermenilerin ziyaretlerine başlamış ve ilk Hırlakyanların evlerine gitmiştir. Evin kızı ile dans etmek isteyen Vali olumsuz bir yanıt almıştır. Gerekçe olarak, Fransız ve Ermeni bayraklarının dalgalanmadığı bir yerde dans edemeyeceğini söylemiştir. Bunun üzerine kaledeki Türk bayrağı indirilerek yerine Fransız bayrağı çekilmiştir. 28 Kasım 1919 sabahı uyanan Maraşlılar kalede Fransız bayrağını görmüşlerdir. Yaşanan bu olay üzerine Av. Mehmet Ali Bey bir beyanname hazırlamış ve Cuma namazı öncesinde şehrin merkez yerlerine bırakmıştır. Beyanname dağıtımı sonrasında Cuma namazına gelen cemaate Cami İmamı Rıdvan Hoca; *"hürriyeti elinden alınan bir milletin cuma namazı kılınması dinen caiz olmadığını"* söylemiştir. Bunun üzerine halk elinde bayrakla birlikte kaleye

6- Fransız askeri birliğinde Yüzbaşısıdır ve Osmaniye valisidir. Osmaniye'de yürütmüş olduğu faaliyetlerden ötürü Albay Bremond tarafından Maraş valiliğine atanmıştır. Bkz. (Akbiyık, 2015, s. 125)

gitmiş ve bayrak Zelka Hocaoglu Osman tarafından tekrar kaleye dikilmiştir. Bu olay esnasında Fransızlarla Türkler arasında bir arbede meydana gelmiştir. Yaşanan bu olaylar sonrasında halk Mutasarrıflığa gelerek, Fransız askerlerinin hükümetten ve Mutasarrıflık binasından çıkarılması talebini bildirmiştir. Bunun üzerine Andre kuvvetleri ile birlikte hükümeti terk etmiştir (Kılıç, 2011, s.178: Akbıyık, 2015, s. 129-131).

Yaşanan bu olayların haricinde şehir içerisinde Fransızlardan güç alan Ermenilerin Türk halkına karşı yıkıcı faaliyetleri de gün geçtikçe artmaya başlamıştır. Bu durum karşısında Türkler teşkilatlanma yoluna gitmişlerdir. Teşkilatlanma fikri her ne kadar çok daha önce Dr. Mustafa tarafından gündeme getirilmiş olsa da başarı sağlanamamıştır. Ancak bayrak olayından sonra artan Ermeni faaliyetleri ve Fransızların hazırlıklarından dolayı tekrar gündeme gelmiştir. Teşkilatlanma için ön çalışmalar kapsamında iki toplantı yapılmıştır. Bunlardan ilkinde düzenlemeler yapılırken, ikinci toplantıda ise bütün mahalle teşkilatlarının kuruluşları görüşülmüştür. İlk teşkilatlanma şekerli ve karabaşı mahallelerinde gizli bir şekilde yapılmıştır. Ardından bu iki grup birleştirilerek Maraş Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulmuştur. Cemiyetin başkanı Arslan Bey, merkezi Ulu Cami olarak belirlenmiştir. Hazırlanan plan neticesinde şehir on bölgeye ayrılarak mücadele yürütülmesi kararı alınmıştır (Eyicil, 2020, s. 63; Karadağ, 1994, s. 23).

Teşkilatlanmanın tamamlandığı dönemde Andre, yaşanan olayların ardından Maraş'ın ileri gelenleri ile bir görüşme gerçekleştirmiştir. Görüşmede konuşan Ali Sezai Bey'in sözleri Andre'yi memnun etmemiş, hatta Vali bunu bir ayaklanma olarak düşünerek takviye kuvvet gönderilmesini talep etmiştir. Fakat bu isteği merkezden olumsuz cevaplanmıştır. Ardından Andre, Antep'e çağrılarak yaşananlarla ilgili bir rapor sunması istenmiştir. Antep'ten de Adana'ya gönderilen Andre böylece Maraş'ı terk etmiştir. Fransız yönetimi şehirde yaşanan olayları kontrol altına alması ve durumu düzetmesi için bu defa da 315. Piyade Tümeni Kumandanı General Quertte Aralık 1919'da Doğu bölgesi Komutanlığı görevini üstlenmenin ardından 15 Aralık'ta Maraş'a gelmiştir. General, Maraş'a gelir gelmez şehrin ileri gelenleri ile görüşmeler yapmıştır. Bu görüşmelerin ardından Ermenilerin Türklere karşı yapmış olduğu baskılardan dolayı şehirde tansiyon yükselmeye başlamıştır. Ermeniler biraz daha ileri giderek, Çukuroba Camisine bomba atmış ve müezzine kurşun sıkmışlardır. Yaşanan bu gelişme halkı ayaklandırmıştır. Bu ayaklanmayı gören General, asker sevkiyatına baş-

lamıştır. Sevkiyattan rahatsız olan Türkler durumu protesto etmek için Maraş Mutasarrıflığına 17 Aralık'ta telgraflar göndermiştir. Bu sırada Fransızlar bir yandan Ermeni halkı silahlandırmaya başlamıştır. Durumdan haberdar olan Türk halkı Adana'daki Fransız Komutanlığına ve İtilaf Devletleri Elçiliği'ne protesto telgrafları göndermiştir (Alpaslan, 2021, s. 265; Büyükoğlu, 2012, s. 94; Akbıyık, 2015, s. 142-143).

Maraş'ta Türkler ve Fransızlar arasında çeşitli çatışmalar meydana gelmiştir. Bu çatışmalardan en yoğunu 2-10 Ocak tarihleri arasında Türkoğlu ve çevresindeki köylerde yaşanan çatışmalar olmuştur (Gökhan, 2021, s. 190). Ayrıca Fransızlarla 13-14 Ocak tarihlerinde Araplar çarpışması ve harabe çarpışmaları da yaşanmıştır. Çevrede çatışmalar yaşanırken, şehir merkezinde de çatışmalar yoğun olarak devam etmiştir. 21 Ocak günü Fransızlar tarafından atılan bir kursunla Türk jandarmasının yararlanması ve hükümet konağına ilerleyen Fransızlara ateş açılmasıyla Fransızlar ve Maraşlılar arasındaki savaş kesin olarak başlamıştır (Akbıyık, 2015, s. 183-189). Maraş'ta yaşanan olaylara Anadolu halkı kayıtsız kalmamıştır. Anadolu'nun her yerinde kurulmuş olan Müdafaa-i Hukuk dernekleri İstanbul'a ve Amerikan temsilciliğine protesto telgrafları göndermişlerdir (Duru, 2020, s. 58). Maraş'ta yaşananları yakından takip eden Mustafa Kemal Paşa, Kolordulara ve 56. 61. firkalara yeni bir tahmin göndererek Fransızlara karşı nasıl hareket edilmesi gerektiğini planlamıştır (Gökbilgin, 2011, s. 348-49). Şehir merkezinde başlayan çatışmalar yoğun bir şekilde gün be gün yoğun kurtuluşa kadar devam etmiştir. Maraş halkının büyük mücadelesi karşısında Fransızlar şehri terk etme planı yaparken diğer yandan da şehri yoğun top ateşine tutmuşlardır. Çekilme planını hazırlayan General, 11 Şubat gecesi gizli bir şekilde planı uygulamaya koymuştur. 12 Şubat sabahı Fransızların Ermenilere haber vermeden şehri terk ettikleri öğrenilmiştir. 22 gün boyunca kahramanca şehri müdafaa eden Maraşlılar zafere kavuşmuştur (Akbıyık, 2015, s. 255-230; Günay, 2021, s. 112-118).

2. YEREL BASININDA KURTULUŞ BAYRAMI KUTLAMALARI (1951-1959)

Maraş, Millî Mücadele döneminde işgalci devletlere karşı büyük direniş göstererek zafer kazanmıştır. Maraş, büyük bir zafer elde ederek tarihe İstiklal Madalyalı kahraman bir şehir olarak geçmiştir. Kazanılan eşsiz zafer Maraş

halkı tarafından 1921 yılından itibaren “Kurtuluş Bayramı” olarak kutlanmıştır. Cumhuriyet’in ilanından sonra 1950 yılına kadar Cumhuriyet Halk Partisi ülke yönetiminde bulunmuştur. Tek parti dönemi olarak nitelendirilen dönemde Maraş kurtuluş bayramı kutlamaları kesintisiz olarak yapılmıştır. Bu kutlamalar zaman içerisinde değişiklik göstermiştir. Örneğin, 1925 yılında şehre İstiklal Madalyası’nın verilmesiyle birlikte kutlamalarda bayrağa madalya takılma takdimi yapılmaya başlanmıştır. 1925 yılından itibaren devlet, halkın yanında olduğunu hissettirmek adına kurtuluş kutlamalarına vekillerin katılmasını sağlamıştır. 1934 yılından itibaren kutlama programına fener alayları eklenmiştir. 1936 yılından itibaren ise kutlama etkinlikleri ciddi hazırlıklar yapılarak organize edilmeye başlanmıştır. 1937 yılından önce 11 Şubat’ta yapılan kutlama etkinlikleri 1937 yılından sonra 12 Şubat’ta yapılmıştır. 1938 yılından itibaren yapılan kutlamalarda program Valilik tarafından hazırlanmıştır. 1938-1950 yılları arasında yapılmış olunan kutlama programlarına yeni etkinlikler eklenerek kesintisiz yapılmıştır (Şavkılı, 2017, s. 315-318). Kurtuluş kutlamalarına devletin ve hükümetin desteği artarak devam etmiştir. Yapılan kutlamalar büyük bir sevinç, coşku ve gururla devam etmiştir. Tek parti döneminde yapılmış olan kutlamalar çok partili hayata geçişle birlikte devam etmiştir. Çok partili dönemde iktidarda bulunan Demokrat Parti döneminde yapılan kutlamaların dönemin yerel basınındaki yansımalarının inceleneceği gazeteler, Kurtuluş Gazetesi, sahibi Mehmet Çifti, Yazı İşleri Müdürü Asım Kısakürek, gazete 1954 yılında yayın hayatında bulunmuş, siyasi memleket gazetesidir. Demokrasiye Hizmet Gazetesi, sahibi A. Saim Emirmahmudoğlu’dur. Gazete 1950-1963 yılları arasında yayın hayatında bulunmuş, sadece salı günleri çıkan siyasi bir gazetedir. Halk Postası Gazetesi, sahibi Hasan Duyar, Yazı İşleri Müdürü Zeki Arifoğlu’dur. Gazete 1954-1963 yılları arasında yayın hayatında bulunmuş, siyasi bir gazetedir. Şanlı Maraş Gazetesi, sahibi İbrahim Başer’dur. Gazete 1957-1958 yılları arasında yayın hayatında bulunmuş, günlük siyasi bir gazetedir. Çalışmanın yıl aralığında kullanılacak olan gazetelerin yayın hayatında buldukları tarihler farklılık göstermiştir.

Dönemin kutlamalarına baktığımız zaman ise, Demokrasiye Hizmet gazetesi 1951 yılı kurtuluş kutlamasını “*Kurtuluş Bayramımız Hepimize Kutlu Olsun*” başlığıyla gündemine almıştır. “*Bayram Maraş Demektir*” başlıklı köşe yazısına yer vererek Maraş halkına ve kahramanlık destanına övgüler yağdırmıştır. Övgüler şöyledir; *Her Anadolu şehrinin bir takım değişmez hususiyet-*

leri vardı. Bazen bir dadaşın dağ gibi heybetli rüzgâr gibi çevik hareketiyle, bazen bir eğim türküsünün yanık havasında, bazen bir Afşar kiliminin kaynaşır renk cümbüşün de, bazen de kurulmuş bir çeşmenin hasreti gurbeti nihayetinde işte Maraş bu şehirlerden biridir.” Gazete yazıların haricinde, kaleye hücumunu temsil eden fotoğraflar ve torunun dedesinden, evladın babasından nöbeti devraldığı bayrakla çekilen fotoğraflara da yer almıştır (Demokrasiye hizmet, 12 Şubat 1951). Gazetenin diğer sayfalarında şehrin kurtuluşuna giden süreç, dönemin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik durum üzerine yazılara ve bayram kutlama programı detaylarına yer verilmiştir (Demokrasiye hizmet, 12 Şubat 1951, s. 2-3-4-5).

Aynı gazete 1952 yılı kutlamaları için Maraş’ın kurtuluşunun 32. yıl dönümü münasebetiyle “*Bayramımız Dün Büyük Bir Tezahürat ile Kutlandı*” başlığı atılmıştır. Gazeteye göre bu yılki kutlamalar önceki yıllardan daha coşkulu ve heyecan verici olmuştur. Maraşlılar iki gün iki gece boyunca bayramlarını içtenlikle kutlamışlardır. Gazetede aktarılan kutlama programa göre, sabahın erken saatlerinde işgal günlerini hatırlatmak amacıyla devamlı tüfek sesleriyle uyanan Maraşlılar kutlama meydanına akın etmişlerdir. Siyasi partilerden oluşturulmuş olan 200 kişilik çete grubu bayrak hadisesini temsilen kaleye hücum gerçekleştirerek 21 pare top atışı gerçekleştirilmiştir. Ardından saat 10.00’da bandonun çalmış olduğu İstiklal Marşıyla törenlere başlanılmıştır. Şehrin İstiklal Madalyası törenle bayrağa takılmıştır. Günün anlam ve önemine binaen yapılan konuşmaların ardından askeri birlikler, okullar, Demokrat Parti ocakları, Cumhuriyet Halk Partisi üyeleri ve hayır kurumlarının yer aldığı resmi geçit töreni yapılmıştır. Programın kalan kısımlarından da bahsedilmesinin ardından tören alanında yapılan programı aktaran yazıda yapılan programa dair iki hususta eleştiri de dile getirilmiştir. Gazetenin dile getirdiği ilk eleştiri; çok partili hayata geçişle birlikte kutlama programında yapılan değişiklikler hususunda olmuştur. Kurtuluş kutlamalarına önceki dönemlere göre bu dönemde çok fazla partilinin katılmış olması eleştiri konusu olmuştur. Özellikle geçit töreninde DP ocakları ve çetelerinin resmi geçitte geçişinin 55 dakika devam etmiş olmasına karşın, CHP ocaklarının geçişinin 15 dakika sürmüş olmasını etik bulunmamıştır. İkinci eleştirisi ise, önceki kutlamalara kız ve erkek çocukların milli kıyafet giyerek katılmasına karşın, iki yıldır programdan çocukların çıkarılması hususunda olmuştur. Gazeteye göre çocukların bu konudan uzak tutulması, dedelerinin kahramanlık hikâyelerini tam olarak anlayamamalarına

neden olacaktır. Kurtuluşun coşkun heyecanını bilemeyecek ve içlerinde bu his olmadan büyüyeceklerdir. Gazete bu yanlış tutumdan bir an önce dönülmesi ve çocukların bayram programına katılım sağlanması için ilgililere öneri de sunmuştur (Demokrasiye Hizmet, 12 Şubat 1952).

Halk Postası gazetesi, 1953 yılı kurtuluş bayramı kutlamalarını “*Kurtuluş Bayramımıza Heyecanla Kutladık*” başlıklı köşe yazısıyla gündeme getirmiştir. Gazeteye göre Kurtuluş Bayramı kutlamaları 11 Şubat itibarıyla başlayarak, 12 Şubat’ta da Kıbrıs meydanında kutlama merasimi heyecanla gerçekleştirilmiştir. Gazete, kutlama programı detaylarına yer vermiştir. Gazete, bayram kutlamalarının sabah saat 6.00’da kaleden atılan 3 pare top atışıyla başladığını, sabahın erken saatlerinde genç, yaşlı, kadın, erke, çocuk tüm Maraşlıların meydana akın ettiğini bildirmiştir. Yapılan törenle kaleye bayrak dikilmesinin ardından, şehitler için mevlit okunduğunu ve İstiklal Marşının ardından bayrağa madalyanın takılarak törenlerin devam ettiğini yazmıştır. Tören esnasında tarihi güne dair yapılan konuşmaların ardından şehitlerin kabirlerinin ziyaret edildiği sonrasında kutlamaların gece yarısına kadar devam edildiğini dile getirmiştir (Halk Postası 12 Şubat 1953).

Demokrasiye Hizmet gazetesi aynı yıl ki kutlamaları “*Altında yatarken de Bizimdir yerin üstü, Bir kal’a olur toprağımız vecde gelir de...Dağlar Kayalar göğsümüz üstünde tepinse, Düşmanları Biz ram ederiz kan kesilir de...“Yıldızları öpmeye uzanacak başınız, Şevkinden Parıldıyor toprağınız taşının Bayramın kutlu olsun Kahraman Maraş’ım*” dizeleriyle başlamıştır. Aynı nüshada, Türk Kurtuluş Savaşı’ndan ve Maraş mücadelesinden bahseden kısa notlara ve tebrik telgraflarına yer verilmiştir. Bunun haricinde “*Türk Gücü*” ve “*Maraş Kurtuluşu*” adlı bir köşe yazıları yayınlanmıştır. Köşe yazılarının içeriğinde harp tarihinden bahsedilerek Türk ruhunun, Türk halkının kahramanlığına, düşmanın Türkleri yurdundan etmek istemesine karşın Maraşlıların bu durumu nasıl karşıladığı ve nasıl kahramanlıklar ortaya koyduğu yer almıştır (Demokrasiye Hizmet, 12 Şubat 1953). Ayrıca gazetede 33. yıl dönümü kutlama programına da yer verilmiştir. Programa göre, bayram 11 Şubat Çarşamba günü saat 12.00’den itibaren başlayarak, 12 Şubat Perşembe günü 24.00’a kadar devam edecektir (Demokrasiye hizmet, 12 Şubat 1953, s. 2). Gazetenin bayram sonrasında çıkan nüshasında programın nasıl geçtiğine dair bir yazı kaleme alınmıştır. Yazıda, 33. yıl dönümü kutlamalarının her yıl ki heyecanla, coşkuyla ve sükunetle kutlandığı dile getirilmiştir. Kutlamaların komitenin belirlemiş olduğu program çerçes-

vesinde 11 Şubat'ta başlayarak 12 Şubat gecesine kadar devam etmiş olduğunu, öteden beri uygulanan merasimin tam manası ile yapıldığını dikkat çekilmiştir (Demokrasiye hizmet, 14 Şubat 1953).

Kurtuluş Gazetesi, 1954 yılı kutlamalarını 12 Şubat itibariyle kutlamaya başlamıştır. 11 Şubat'ta yayınlanmış olan gazetede sayfanın büyük bir kısmında kurtuluş destanını anlatan bir şiire yer vererek, o günün koşulları halkla yansıtılmıştır (Kurtuluş, 11 Şubat 1954). Gazete aynı gün ki nüshada ertesi gün kutlanacak olan bayram programına yer vermiştir. “34. Yıl Dönümü Kutlamaları” başlıklı yazıda; bayramın 11 Şubat saat 12.00 itibariyle başlayıp, 12 Şubat saat 24.00 itibariyle son bulacaktır. Kutlamanın yapılacağı günler boyunca şehir ışıklarla aydınlatılacak, Maraş'ın en büyük gününü halk, esnaf teşekkürleri ve müesseseler kendi imkân ve şartlarına göre kutlayacaklardır. Program gereğince kaleye ve hükümet konağına bayrak çekilinceye kadar Garnizon Komutanlığının düzenleyeceği programa göre kutlamaların yapılması planlanmıştır. Gazetenin vermiş olduğu program gereğince; sabah saat 8.30 itibariyle camide şehit düşenler için mevlit okunacak, mücadelenin başlangıcını temsil eden bayrak olayının temsili gösterisinin ardından, kaleye çekilen bayrakla birlikte 21 pare top atışı gerçekleştirilecektir. 12 Şubat günü ise İstiklal Marşı ile belediye önünden törene başlanacak ve Belediye Başkanı tarafından bayrağa İstiklal Madalyasının takılmasının ardından Vali'nin konuşmasıyla da tören açılacaktır. Ardından yapılacak olan resmi geçiş töreni yine Garnizon Komutanlığı tarafından organize edilecek, şehrin her yerinde kutlamaların devam ederek ve 12 Şubat günü askeri gazinoda sayı misafirler şerefine 100 kişilik bir yemek tertip edilmiştir (Kurtuluş, 11 Şubat 1954, s. 5).

Demokrasiye Hizmet Gazetesi ise 12 Şubat 1954 yılı kutlamalarını *Kahraman Maraşlı Bayramın kutlu olsun* başlığıyla duyurmuştur. Gazetenin *Türk gücü* başlıklı köşe yazısında yine Maraş destanına dair konular ele alınmıştır. Ayrıca gazetede Maraş'a verilmiş olan İstiklal Madalyasının beratının metni de paylaşılmıştır (Demokrasiye Hizmet, 12 Şubat 1954). Aynı tarihli gazetenin ikinci sayfasında da kutlama komitesi tarafından hazırlanmış olunan kurtuluş günü kutlama programı yayınlanmıştır. Programın önceki programlardan bir farkı görülmemiştir (Demokrasiye hizmet, 12 Şubat 1954, s. 2). Gazete birkaç gün sonraki nüshada bayram kutlamalarının nasıl yapılmış olduğuna dair “34 Kurtuluş bayramınız nasıl geçti” başlıklı yazı yayınlamıştır. Gazeteye göre bayram kutlamalarının 11 Şubat öğleden sonra başlayarak, 12 Şubat 24.00'a kadar

devam etmiştir. Sabahın erken saatlerinde bayram yerini dolduran halkın sevincin, mutluluğu ve haklı gururu yüzlerinden okunuyordu. Öncelik olarak Ulu camide şehitler için mevlit okutulmuştur. Sonrasında, Birleşmiş Milletler bayrağını taşıyan Kore gazileri, malul gaziler, milis kuvvetler olmak üzere, askeri birlikler, izciler yavru kurtlar, milli kıyafetleriyle, öğrenciler, esnaf teşekkülleri, hayır kurumları ve çiftçilerden oluşan kalabalık tarafından büyük tezahüratlar içinde resmi geçit töreni düzenlenmiştir. Törenin ardından vali, öğretmenler ve öğrenciler günün anlamı üzerine birer konuşma yapmışlardır. Maraş şehri bayraklarla donatılmış, gece elektriklerle aydınlatılmış, kale ve burçlarında meşaleler yakılmıştır. Muhtelif meydanlarda davullar çalınarak, halk milli kıyafetleri giyerek eğlenceye katılmışlardır. Gazeteye göre bayram programı tam olarak disiplin ve talimatname içerisinde tatbik edilmiştir.

Tören süresince iki hususta sorun yaşandığı dile getirilmiştir. Bunlardan ilki, belediye reisi program harici bazı ocaklarda davul çaldırmak ve Köylü Partisi lehine bir uyarı yapmak istemiş ise de program gereğince emniyet tarafından izin verilmemiştir. İkincisi ise Köylü Partililer konuşurken hoparlörün çalışmamış olmasıdır. Gazeteye göre törende Maraşlılar memnun eden birkaç husus da var olmuştur. Bunlardan ilki Kore gazilerinin Birleşmiş Milletler bayrağıyla geçit törenine iştirak ederek Türk milletinin Birleşmiş Milletler idaresine bağlı olduğunu ifade etmiş olmaları, ikincisi ise okullarda ve kız enstitüsünde teşkil edilen törenlerde ilkokul öğrencilerinin milli kıyafetlerle bayrama katılarak geçit töreninde yer almış olmaları hususunda olmuştur. Gazete, kutlama programına dair bazı eleştirileri de dile getirmiştir. 34 yıl önce şehrin yakılmasını temsilen belirli tepelerde yakılan temsili ateşin bu yıl yakılmamış olması, Allah Allah seslerinin sabahın erken saatlerinden itibaren duyulmamış olması, Maraşlıların 34 yıl önceki günü hatırlaması için tüfek sesleriyle uyanmamış olmaları gazete tarafından büyük eksiklik ve hata olarak nitelendirilmiştir (Demokrasiye Hizmet, 14 Şubat 1954).

Halk Postası gazetesi, 1954 yılı kutlamalarını “*Kahraman hemşireler Kurtuluş Bayramımız hepimize kutlu ve mutlu olsun*” başlıklı yazıyla gündemine alan gazete, 34. yıl dönümü kutlamaları münasebetiyle Zeki Arifoğlu’nun günün anlam ve önemini anlatan yazısına yer vermiştir. Yazıda, Kahraman Maraşlıların şanlı destanının 34. defa tüm dünyaya ilan ettiğini, zaferin yalnızca silahla değil iman, inanç ve güvenle de kazanıldığına dikkat çekilmiştir. Bu yazının haricinde aynı nüshada Halil Gürün’ün de “*Mücadele Ruhu*” başlıklı

köşe yazısına da yer verilmiştir. Köşe yazısında, Türk milletinin bugüne kadar tarihsel süreçte yaşadığı sıkıntılar, kahramanlıklar yer verilmiş ve akabinde de bu kahramanların başarılarından bahsedilmiştir. Gazetenin diğer sayfalarında günün anlam ve önemi üzerine çeşitli yazılara, şehitler için dikilen abideye ve temsili olarak dönemin resimler yayınlanmıştır (Halk Postası, 12 Şubat 1954, s. 1-2-3). Bunların haricinde gazetede 34.yıl kutlama programı da yayınlanmıştır. Programa göre, kutlamalar 11 Şubat öğleden sonra başlayacak ve 12 Şubat 24.00'a kadar sürecektir. Sabah 6'dan itibaren kaleye ve hükümet konağına bayrak çekilinceye kadar temsili Garnizon komutanlığınca düzenlenecek program icra edilecektir. Kale direğine bayrağın çekilmesiyle kaleye hücumlar ve İstiklal Marşı ile belediye önünden törene başlanacaktır. Ardından Vali tarafından tören açılacak ve konuşmalar yapılacaktır. İstiklal Madalyası takılmış bulunan bayrağının önünden bir Geçit töreni oluşturulacaktır (Halk Postası 12 Şubat 1954, s. 5). Gazete kutlamaların ertesi gününde kutlamalara dair yayınlamış olduğu yazıda, kutlamaların eşsiz bir heyecanla yapıldığı, şehitlerin anıldığı ve programın eksiksiz bir şekilde coşku ile tamamlandığı bildirilmiştir (Halk Postası, 13 Şubat 1954).

Demokrasiye Hizmet gazetesi, 1955 yılı kutlamalarına gazete, kurtuluş destanını anlatan şiirlere yer vererek başlamıştır. Maraş Şehitler Anıtı'nın resmi verilerek "*kurtuluşu hazırlayanlar burada yatıyor*" denilmiştir. "*Bir Şehir Bir Bayram İsimli*" köşe yazısında şehitlerin kahramanlıklarından bahsedilmiştir (Demokrasiye Hizmet, 12 Şubat 1955). Gazetenin ertesi gün yayınlanan nüshasında ise Ankara'dan gelen tebrik telgrafları tek tek yayınlanmıştır. Bunun haricinde "*Kurtuluş Bayramımız Sorunsuz Bir Şekilde Kutlandı*" başlıklı yazıyla yapılmış olunan programa dair bilgiler verilmiştir. Yazıda, Kahraman Maraş'ın düşman işgalinden kurtuluşunun 35. yıl dönümü şehirde emsali görülmemiş bir hava ve neşe içinde kutlandığını, halkın sabahın erken saatlerinde bayram yerini hınca hınç doğru doldurduğunu ve törenlerin sorunsuz bir şekilde büyük bir mutluluk ve gururla kutlandığı dile getirilmiştir (Demokrasiye Hizmet, 13 Şubat 1955).

Halk Postası ise, 1955 yılı kutlamalarını "*kahraman ve müşterilerini bayramınız kutlu olsun*" başlıklı yazıyla gündeme alan gazete, Zeki Arifoğlu'nun köşe yazısına yer vermiştir. Yazıda, Maraşlıların içinde bulunduğu durum ve Maraş'ın savunmasına dair kahramanlık hikayesi anlatılmıştır (Halk Postası, 12 Şubat 1955).

Demokrasiye Hizmet gazetesi, 1956 yılı Kurtuluş Bayramı kutlamalarında ise “*Kahraman Maraş Kurtuluş Bayramın Kutlu ve Mutlu Olsun*” başlığı atılarak bayram kutlamaları gündeme alınmıştır. Gazetenin ilk sayfasında konuya dair tarihi bilgilere yer verilmiştir. Gazetede köşe yazıları da yer almıştır. Yazıda, “*Maraş Kurtuluşunu Anlamak*” başlığı altında Maraş’a dair detaylı bilgilere yer verilirken, bir başka köşe yazında ise, dönemin Fransızları ve Maraş savunmasında yer alan Kuvayı Milliye üyelerinin bilgilerine yer verilmiştir (Demokrasiye Hizmet, 12 Şubat 1956).

Aynı gazete, 1957 yılı Kurtuluş Bayramı kutlamalarını birkaç gün önceden Maraş şehrinin İstiklal Madalyası ve şehitler Anıtının resmi verilerek “*yurdu için ölenler milletimin yüreğinde yaşarlar*” ifadesiyle duyurmuştur. Gazete, aynı nüshada komite tarafından oluşturulan 37. yıl dönümü kutlama programını yayınlamıştır. Yayımlanan programa göre, kutlamalar 11 Şubat öğleden itibaren başlayıp 12 Şubat gece 24.00’a kadar sürecektir. 12 Şubat Cuma günü saat 6.00’da kaleye bayrak çekilecek ve milli mücadelenin başlangıcı sayılan olayların tekrarlanacaktır. Fabrikaların düdükleleriyle araçların kornaları 3 dakika boyunca çalacaktır. Milli kıyafetler giyinmiş olan milis kuvvetleri gösteriler yapacaktır. 12 Şubat 1957 günü saat 9.30 da Vali, belediye reisi, Garnizon komutanı halkın bir mutlu gününü kutlayacaktır. İstiklal Marşının okunmasının ardından bayrağa İstiklal madalyasının takılacaktır. Resmi geçit töreni düzenlenecek ve ardından günün anlamına ilişkin konuşmalar yapılacaktır. Geçit töreninin tamamlanmasının ardından şehitliğe gidilerek çelenk konulacaktır. 12 Şubat 1957 günü öğleden önce belediyede Ulu camide Şehitler için mevlit okutulacaktır. Gece de bir fener alayı Garnizon Komutanlığı tarafından düzenlenecektir (Demokrasiye Hizmet, 10 Şubat 1957). Bayramın başlangıcından bitişine kadar tüm programın uygulanışı, disiplini ve nizamından Garnizon Komutanlığı sorumlu olacağı bildirilmiştir. Gazete bayram kutlamalarına 12 Şubat günü de devam etmiştir. Bayram günü çıkarılan nüshada halkın bayramı;

“Bayramın kutlu mutlu ta haşre olsun

Kalkınmana savaştan hizmet eden var olsun

Maraşlı Mesut olsun Maraş bahtiyar olsun

Ey kendini kurtaran Maraş Kahraman şehir;

Yeter, bahtın açılsın ve talihin yar olsun

Maraşlı Mesut olsun Maraşlı bahtiyar olsun” şiiri ile kutlanmıştır. Gazete kahramanlık gününe dair yazılar ve fotoğraflar paylaşmıştır. Yaşanan işgal süreci, Sütçü İmam ve Bayrak Olayı şahitlerin anlatımıyla yaşananlar kaleme alınmıştır. “*Düşmanın Kaçtığı O Günler*” köşe yazısında Fransızların şehirde meydana getirdiği olaylar ve buna karşın halkın haklı mücadelesi anlatılmıştır. Gazete, Maraş Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti heyetinin merkezinin yayınlamış olduğu vesikalara da yer vermiştir (Demokrasiye Hizmet, 12 Şubat 1957). Gazete, yayınlamış olduğu yazılar ve fotoğraflarla mücadelenin yapıldığı dönemin ruhunun yansıtılmasına özen göstermiştir. Bunların haricinde, bayram kutlama merasimi de ayrıntılı bir biçimde aktarılmıştır. “*Maraş’ın Kurtuluş Bayramı Kutlandı*” başlıklı yazıda, Kahraman Maraş’ın Kurtuluş Bayramını büyük bir coşkuyla kutladığını, yedisinden yetmişine kadar küçük büyük kadın-erkek herkesin bu bayram için günlerden beri hazırlandığını, Maraşlılar 37 sene önce istiklal ve hürriyet için kahramanca çarpışmanın heyecanını bugün tekrar yaşadıklarını dile getirilmiştir. Yazının devamında, sabahın 6’sından itibaren 37 yıl öncesi muharebe dekorunun hazırlandığını, şehrin her tarafından başlayan silah ve makineli tüfek sesleri ile gözlerini açan kahraman Maraşlıların o günü tekrar yaşadıkları dile getirilmiştir. O günü temsilen şehirdeki yedi tepede birden yangın çıkarıldığını ve bu hazırlıklar esnasında halkın akın akın tören alanını doldurmaya başladığını söylemiştir. Bayram münasebetiyle iki günden beri 18 mahallede görülmekte olan davul ve zurna sesleri silah seslerine karışarak 37 yıl önceki ölüm kalım mücadelesinin nasıl canlı tutulduğuna dikkat çekilmiştir. Yazıya göre bayram sevinci tüm halkı birleştiriyor ve milli ruhu canlı tutuyordu. Ulu camide vatan şehitleri ruhuna okutulan mevlidin ardından milli çeteler tarafından kaleye hücumla başlanarak, temsile düşman kuvvetlerinin kaleden kovulmasının ardından şanlı Türk bayrağının kaleye çekilmesiyle 21 pare top atışı gerçekleştirilmiştir. Akabinde devam eden kutlamalar programda belirlendiği gibi devam etmiştir. Şehir bandosu da kutlamalarda yerini alarak geçit merasimine eşlik etmiş ve ardından şehitliğe gidilmiştir. Merasim boyunca halk meydanları, caddeleri, evleri, evlerin pencerelerini, tepeleri, yolları, ağaçların üstlerini dahi doldurmuştur. İstanbul’dan gel Mehter Takımı öğleden sonra belediye meydanında gösteri yapmış ve eğlencelerin gece yarına kadar devam etmiş olduğu bildirilmiştir (Demokrasiye Hizmet, 12 Şubat 1957). Gazetenin diğer sayfalarında da bayram kutlama coşkusu devam etmiştir. Diğer sayfalarda, şehre dair vesikalara yer verilmiştir. Bu vesikalarda Müdafaa-i Hukuk grubunun yazış-

malarına yer verilerek, işgal sırasında yaşanan durum gözler önüne serilmeye çalışılmıştır. Tarihi vesikalara diğer sayfalarda da sıkça yer verilerek o günün içinde bulunduğu koşulları ve halkın yaşadığı acı ve ıstırabı bunun yanında düşmana karşı yürütmüş olduğu başarılı vazifeyi ve zaferi nasıl kazandığını ortaya çalışmıştır (Demokrasiye Hizmet, 12 Şubat 1957, s. 2-3).

Halk Postası ise, 1957 yılı kutlamalarını “*Aziz Maraşlı Gazan Mübarek Bayramın Kutlu Olsun*” başlığıyla ilan etmiştir. Aynı gün ki gazete, kutlama telgraflarına ve köşe yazılarına yer vererek, işgal yılları ve Maraş’ın kurtuluş destanını ilk gün ki heyecanla yaşatmaya çalışmıştır. Özellikle de, İstiklal Savaşı’nın nasıl yürütüldüğü konusunda geniş bilgilere yer verilmiştir. Maraş kale-sinin bayrağına İstiklal madalyasının tarihi merasimi uzun uzun anlatılmıştır (Halk Postası, 12 Şubat 1957, s.1-2-3). Kutlamaların tamamlanmasının ardından ertesi gün gazetede değerlendirme yazıları yayınlanmıştır. Gazeteye göre, her yıl yapılan kurtuluş kutlamaları içten gelen coşkuyla bir önceki yıla göre biraz daha coşkun bir kalabalıkla kutlanmıştır. 12 Şubat yaklaştıkça şehirde yediden yetmişe herkesi aynı heyecanın sardığına, her yıl ilk zaferin heyecanı gibi heyecanlı olunduğuna dikkat çekilmiştir. Gazeteye göre her Maraşlı işgal günlerinde yaşanan kötü günleri gözünün önüne getirerek o gün ki duyguyu yaşamaktadır. Bugün Maraşlılar memleket ve hürriyet aşkını da o gün ki gibi aynı heyecanla yaşamaktadır. Gazete, zor şartlarda elde edinilen zaferin kutlamalarının ülkenin her yerinde kutlanılması gerektiği öne sürmüştür (Halk Postası, 13 Şubat 1957).

Şanlı Maraş gazetesi, 1958 yılı kurtuluş bayramı kutlamalarına 12 Şubat gün ki yayınında yer vermiştir. “*Kurtuluşunun 38. Yıl Dönümü Kutlu Olsun*” başlığıyla tebrik mesajı yayınlanmıştır. Aynı gün ki nüshada Niyazi Zarifoğlu’nun kaleme aldığı “*Kahraman ve Şanlı Maraş’ın kurtuluş yıldönümü*” köşe yazısına yer vermiştir. Yazıda, kahraman Maraşlıların dönem içerisinde bulunduğu kötü durum anlatılmıştır. Devamında Maraşlıların yapmış oldukları kurtuluş hareketinin yalnızca Maraş için değil, Türk İstiklali içinde büyük önem arz ettiği vurgulanmıştır. Ayrıca yazıda, ülke genelinde yapılan haksız işgaller karşısında Türk halkının haklı şahlanışının ilk Maraş’ta kendini gösterdiği dile getirilmiştir. Bu şahlanışla Türk halkının bağımsızlığın, namus ve şerefine nasıl kurtarıldığı ayrıntılarla kaleme alınmıştır (Şanlı Maraş 12 Şubat 1958). Gazetenin aynı gün nüshasının diğer sayfasında kurtuluşa giden süreçle ilgili yazılara yer verilerek dönemin ruhu tam anlamıyla yansıtılmaya çalışılmıştır. Maraş işgaline karşı olunmada ilk sembol olan Sütçü İmam olayının ayrıntılarını aktaran bir

köşe yazısına yer verilmiştir (Şanlı Maraş 12 Şubat 1958, s. 2). 11-12 Şubat günü bayram kutlamaların ardından, kutlamaların nasıl geçtiğine dair gazetede yazı yayınlanmıştır. Yazıya göre, Maraş kurtuluşunun 38. yıl dönümü büyük bir coşkunkluk içinde kutlanmıştır. Sabahın çok erken saatlerinde itibaren meydanı dolduran halk her yıl daha fazla olmaktadır. Kutlamalar programda belirtilen şekilde eksiksiz bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Yazıda, Kutlama programı esnasında şehirde bulunan Alman ve Amerikan temsilcilerin programa katılmalarından dolayı memnuniyet ifadelerine yer verilmiştir (Şanlı Maraş 14 Şubat 1958).

Halk Postası gazetesi, 1958 yılı kutlamalarını “*Aziz Maraşlı Kurtuluşun Kutlu Olsun*” başlıklı yazıyla başlatmıştır. Kutlama mesajının haricinde o gün ki nüshada Ahmet Yazar isimli kişinin *Maraş Savaşı* başlıklı köşe yazısına yer verilmiştir. Yazıda, 38 yıl önce batının sömürgeci devletlerinden İnan Fransa’nın Maraş’ta uğramış olduğu ağır yenilgi neticesinde Maraş’ı nasıl terk etmek zorunda kaldığından bahsedilmiştir. Yazı haricinde gazetede günün anlam ve önemi üzerine Maraş kahramanlığını anlatan köşe yazılarına, on iki şubat şiri de yer verilmiştir (Halk postası 12 Şubat 1958). 1958 yılında yapılacak olan kutlama programı, komite tarafından belirlenmiştir. Gazetede programı yayınlarak halkı bilgilendirmiştir (Halk postası 12 Şubat 1958, s.3) Kutlama programının ertesi gününde çıkarılmış olunan nüshada kurtuluş programı için Maraş’a gönderilen tebrik mesajları yayınlanmıştır (Halk postası 13 Şubat 1958).

Demokrasiye Hizmet gazetesi ise, 1958 yılı kurtuluş bayramı kutlamalarına 11 Şubat itibarıyla Sütçü İmam’ın hikayesine dair bir yazı yayınlarak başlamıştır. Gazete, kurtuluş etkinlikleri kapsamında Ankara radyosundan Maraş kahramanlarını anma programı ve 38. kurtuluş yıldönümü dolayısıyla saat 14.00’te okullar arasında kutlama törenlerinin yapılacağı bilgisini paylaşmıştır. Gazetenin aynı gün nüshasında kutlama komitesi tarafından hazırlanmış program yayınlanmıştır (Demokrasiye Hizmet, 11 Şubat 1958, s. 1-2). Gazetenin 12 Şubat günü yayınlanan nüshasında Kahraman Maraş türküsü, bayram gününe dair şiir ve Sütçü İmam’ı anlatan yazıların yanında bir de Fransızların Maraş’ta yapmış oldukları katliamları anlatan yazılar yer almıştır (Demokrasiye Hizmet, 12 Şubat 1958). Kurtuluş Bayramının ertesi gününde çıkan nüshada bayrama dair değerlendirmeleri içeren yazı kaleme alınmıştır. Gazeteye göre, dün ki bayram büyük neşe, heyecan ve tezahüratlarla kutlanmıştır. Sabah 6.00’da başlayan kutlamalar çerçevesinde kaleden top atışı, top ve tüfek sesleri 38 sene önceki şehir muharebesini canlandırılmıştır. Şehrin belirli tepelerinde

temsili olarak yangınlar çıkartılmış ve yapılan yangın gösterilerinin dumanları 38 sene önceki Maraş'ın yanışını hatırlatmıştır. Yediden yetmişine kadar kadın-erkek bütün Maraşlılar bir insan seli halinde belediye meydanına akmış, merasim meydanı, yollar, caddeler, ağaçlar, evlerin çatıları ve karşı yamaçlar mahşer yerini andırmıştır. Ulu Camide mücadele eden şehitlerin ruhları için mevlit okunmuştur. Saat 9.15'e doğru kaleye hücum başlamış, 38 yıl evvel olduğu gibi milli kıyafetli üç grup halinde kaleye tırmanışlar gerçekleştirilmiştir. Kaleye bayrağın dikilmesiyle birlikte 21 pare top atışı yapılmış ve tüm araçlarla fabrikaların düdüklüleri bayrağa selam durmuşlardır. 09.00-19.30 saatleri arasında günü anlam ve önemini anlatan konuşmalar yapılmış sonrasında İstiklal Marşının ardından bayrağa İstiklal Madalyası takılmıştır. Madalyanın takılmasının ardından resmi geçit töreni başlamıştır. Geçit töreninin tamamlanmasının ardından Maraşlı gençleri yetiştirme derneğinden üniversiteli bir genç günün anlam ve önemini belirten konuşma gerçekleştirmiştir. Konuşmaların ardından mücadele sırasında şehit düşmüş olan kişileri ziyaret için şehitliğe gidilmiş, havaya üç el ateş edildikten sonra şehitliğe çelenk bırakılmıştır. Ardından meydana geri dönülerek kutlamalar kapsamında kale burçlarında fenerler yakılmış, fener alayı düzenlenmiştir. İlerleyen saatlerde Maraş yüksek tahsil gençliği tarafından orduevinde tertip edilen kurtuluş balosu düzenlenmiştir. Kutlamalar gece 24.00'a kadar devam etmiştir (Demokrasiye Hizmet, 13 Şubat 1958).

Aynı gazete, 1959 yılı 39. yıl dönümü kutlamalarını daha erken bir tarihte gündeme almıştır. “*Kendini kurtaran bayrağı madalyalı şehir Kahraman Maraş kurtuluş bayramının kutlu ve mutlu olsun tarihe şan veren Maraşlı kalkınma ve imar hamleleri etrafında hep birlikte olacağın mutlu günü iktisadi kurtuluş bayramını da bekliyor Bu Kahraman şehir*” başlıklı yazıyla başlamıştır. Aynı nüshada, Şeref Turhan tarafından kaleme alınan “*12 Şubatlar Üstüne*” köşe yazısına yer verilmiştir. Yazıda genel olarak işgal döneminde yaşananlar, işgalci devletlerin Maraş üstündeki emellerine değinilmiştir. Bu emellerine rağmen Maraş halkının vatan sevgisi ve iman gücüyle bu emelleri altüst ettiğine vurgulamıştır (Demokrasiye Hizmet, 1 Şubat 1959). Gazetenin diğer sayfalarında da zafer günü heyecanının yansıtılmasına devam edilmiştir.

Gazete, Maraş kurtuluşunun 39. yıl dönümü kutlama programı aynı nüshada yayınlanmıştır. Kutlama programına göre, 12 Şubat 1959 günü saat 6'da kaleden atılacak 3 top ateşiyle başlayacak ve kutlamaların gece 24'e kadar devam edecektir. 12 Şubat günü sabah 6'dan itibaren belediye parkına, çocuk bahçesi,

Divanlı Cami, Kıbrıs meydanı ve Sokakbaşı meydanlarında davul zurna çalmak sureti ile Maraş halkının bayramının neşeli geçmesi sağlanacaktır. Ardından 12 Şubat günü 6'dan kaleye bayrak çekilme hadisesi Garnizon Komutanlığı'na düzenlediği programa göre yapılacaktır. Milis kuvvetler kaleye hücum edecek ve kaleye bayrak Onbaşı Osman Ersan tarafından çekilecektir. Belediye şehrin temsili tepelerinde temsili yangınlar çıkartacaktır. Merasim Kıbrıs meydanında yapılacak, saat 9.30 da Vali, Belediye Başkanı, Garnizon Komutanı'nın hazır bulunmasıyla İstiklal Marşı okunacak ve bayrağa İstiklal Madalyası takılacaktır. Hemen ardından İstiklal Madalyası takılmış olan bayrak resmi geçit töreni düzenlenecektir. Öğleden evvel yine Ulu camide şehitler ruhuna mevlit okunacaktır. Günün anlamı üzerine yapılacak olan konuşmaların ardından şehitliğe gidilecek ve çelenk konulacaktır. Günün akşamında ise Garnizon Komutanlığı tarafından balo düzenlenecek ve şehre kutlama için gelen misafirlere yemek organizasyonunu yapılacaktır (Demokrasiye Hizmet, 1 Şubat 1959, s.2). Maraş Kurtuluş Bayramı kutlamalarına dair değerlendirme, gazetenin bayram sonrası nüshasında yer verilmiştir. Maraş'ın 39. Kurtuluş Bayramının nasıl kutlandığı, Ankara radyosunda Maraş'a nasıl yer verildiği ve Kurtuluş Bayramı münasebeti ile kahraman Maraşlılara gazete vasıtasıyla gönderilen tebrik telgrafları yayınlanmıştır (Demokrasiye Hizmet, 13 Şubat 1959).

Şanlı Maraş gazetesi ise 1959 yılı kutlamaları 11 Şubat günü çıkan nüshada, *“kendini kurtaran şehir silah gücü ile iman bayrağını iman gücü ile yeniden dalgalandırdı başlıklı”* yazıyla şehrin kurtuluş bayramını gündemine almıştır. Gazete Maraş'ın kurtuluşunun 39. yıl dönümünün tüm Maraşlıların coşkun bir sevgiyle Kıbrıs meydanında kutlayacağını bilgisini paylaşmıştır (Şanlı Maraş 11 Şubat 1959). Gazetenin birkaç gün sonraki nüshasında da yapılmış olan kutlama programıyla ilgili bilgilere yer verilmiştir. Gazeteye göre Maraş'ın düşman işgalinden kurtuluş kutlamaları büyük bir heyecanla gerçekleştirilmiştir. Günler öncesinden şehrin bu bayrama hazırlandığını halkın büyük bir heyecan duyduğunu, saat 9.00 itibariyle valinin ve belediye reisinin, halkın, okulların bayram kutlanacak yere gelerek, bayrağa madalyanın asılmasının ardından kutlamaların başladığı yazılmıştır. Kutlamalar tüm nizamı içinde coşkuyla yapılmış, kutlama ve tebrik mesajları da kabul edilerek okunmuştur (Şanlı Maraş 14 Şubat 1959).

SONUÇ

Tarihsel süreçte toplumu bir arada tutmak açısından milli günler ve bay-

ramları kutlamak büyük önem arz etmektedir. Bu önem göz önüne alındığında, İngiliz ve Fransızların mütareke şartlarına dayanarak yapmış oldukları işgallere karşı büyük bir direniş gösteren Maraş halkı tarihi bir zafer elde ederek kurtuluşa kavuşmuşlardır. Elde edilen bu zafer TBMM tarafından İstiklal Madalyası verilerek onore edilmiştir. Maraş halkı, kurtuluş mücadelesini ve bu mücadeleyi zafere ulaştıran kahramanları unutmamak adına her yıl 12 Şubat'ı kurtuluş bayramı olarak kutlamıştır. Bu kutlamalar, kazanılan zaferi gelecek nesillere aktarmada ve toplumu bir arada tutmada önemli bir rol üstlenmiştir.

1951-1959 yılları arasında yapılmış olunan Maraş kurtuluş bayramı kutlamaları yerel basın tarafından takip edilerek, yerel basının işlevlerinden birini yerine getirmiştir. Dönemin nadir iletişim aracı olduğu için gündem oluşturma ve kamuoyunu yönlendirme gücü çok baskın olan basın, Maraş kurtuluş bayramı kutlamalarını titizlikle halka aktarmıştır. Bu aktarımda halk arasında milli bilinci oluşturarak gelecek nesillerinde bu bilinç etrafında birleşmesini amaç edinmiştir. Bu amaç çerçevesinde bayramı günler öncesinden başlatan gazeteler, Maraş'a ait bayram yazıları, fotoğraflar ve şiirlere yer vererek hem görsel hem de yazılı bir hafıza oluşturmaya çalışmıştır. Gazeteler bayram kutlamalarındaki coşkuya manşetlerde yer vererek günün anlamının okuyucularda yer edinmesini amaçlamıştır. Bunun yanında halkın haklı direnişini ve göstermiş olduğu büyük kahramanlığı her daim canlı tutmaya vazifesini yerine getirmiştir.

Gazetelerde bayram kutlamalarına dair bazı eleştirel yazılar yer almıştır. Öncelik olarak, dönemin siyasi havasından dolayı kutlama programında siyasi partilerin yer alması ve partiler arası çekişmelerin dönemin ruhuna gölge düşürdüğü düşüncesiyle eleştirilmiştir. Ancak buna karşın gazeteler, kurtuluş kutlamalarını halka aktarır iken hiçbir parti adına yazılar yayınlamamış ve dönemin siyasi durumu üzerine propaganda faaliyetleri yürütmemiştir. Böylece kurtuluş bayramı kutlamalarının siyasetin gölgesinde kalmasının önüne geçilmiştir.

Bir eleştiri de çocukların milli kıyafet giydirilip törenlerde yer almasına izin verilmemesi hususunda yapılmıştır. Gazeteler bunu milli bilinci yok etme olarak algılamış ve bu durumun gelecek nesiller üzerinde olumsuz bir etki yaratacak olmasından dolayı duyulan rahatsızlığı kamuoyuyla paylaşmışlardır. Gazetelerin bir diğer eleştiri hususu da, daha önce kutlama programlarında olan fakat 34. yıl programında çıkarılan işgal yıllarında şehrin yakılmasının temsili olarak tepelerde yakılan ateşlerin artık yakılmaması ve "Allah Allah" seslerinin

duyulmamış olması üzerine olmuştur. “Allah Allah” seslerinin duyulmamasını eleştirerek kamuoyunda kutlama programında yapılan değişiklikler konusunda bir bilinç yaratılmak istenmiştir.

Etik Beyan

“Demokrat Parti Dönemi Maraş Yerel Basınında Kurtuluş Bayramı Kutlamaları (1951-1959)” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir. Bu araştırma etik kurul kararı zorunluluğu taşımamaktadır. Makale, Etik Kuralları Yayın Etiği Komitesinin (Committe on Publication Ethics - COPE) yazar, hakem ve editörler için belirtilen kurallardan yararlanılarak oluşturulmuş olan Anasay dergisi etik kuralları çerçevesinde yazılmıştır.

KAYNAKÇA

1. Süreli Yayınlar

- Demokrasiye Hizmet Gazetesi
- Halk Postası Gazetesi
- Kurtuluş Gazetesi
- Şanlı Maraş Gazetesi

2. Kütüphane Malzemeleri

Ahmad, F. (2019), *Bir Kimlik Pesinde Türkiye*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Akbıyık, Y. (2015), *Millî Mücadele’de Güney Cephesi*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Akşin, A. (2019), *Atatürk’ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Alpaslan, E. (2015), Tek Parti Döneminde Maraş’ta Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1934- 1945), *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (2), 1-2.

Alpaslan, E. (2021), Maraş Milli Mücadelesinin Sonuçları, *Milli Mücadele’nin Güney Cephesi* (Ed. Necla Günay-Fahri Kılıç) (ss.261-273) Ankara: Cedit Yayınları.

Armaoğlu, F. (2018), *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1918*, İstanbul: Kronik Yayınları.

Beşikçi, M. (2015), *Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı Seferberliği*, İstanbul: İş Bankası Yayınları.

Bodur, H. (2018), *Kronik 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, İstanbul: Yeditepe Yayınları.

Bolat, B. S. (2012), *Milli Bayram Olgusu ve Türkiye’de Yapılan Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1923-1960)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Büyükoğlu, Y. (2012), *Milli Mücadele Döneminde Güney Doğu Anadolu*, Bursa: Ekin Basım Yayınları.

- Der. Turgut, H. (2005), *Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları*, İstanbul.
- Doğaner, Y. (2007), Cumhuriyet'in Onuncu Yıl Kutlamaları, *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, 9, 119-143.
- Duru, O. (2020), *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Eyicil, A. (2020), Maraş'ın Örgütlü Bir Şekilde Savunulması, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12, 59-88.
- Goloğlu, M. (2021), *Üçüncü Meşrutiyet*, İstanbul: İş Bankası Yayınları
- Gökbilgin, T. (2011), *Milli Mücadele Başlarken*, Ankara: İş Bankası Yayınları
- Gökhan, İ. (2021), "Fransızların Maraş'ı İşgali Sırasında Türkoğlu Cephesi" *Milli Mücadele'nin Güney Cephesi* (Ed. Necla Günay-Fahri Kılıç) (ss.189-203). Ankara: Cedit Yayınları.
- Günay, N. (2021), Fransız İşgaline Karşı Maraş Şehir Merkezinde Yürütülen Mücadele ve Maraş'ın Kahramanları, *Millî Mücadele'nin Güney Cephe-leri* (Ed. Necla Günay-Fahri Kılıç) (ss.106-123). Ankara: Cedit Yayınları.
- Hart, Basıl L. (2016), *Birinci Dünya Savaşı Tarihi*, (Çev.Kerim Bağrıaçık) İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Joll J. - Martel G. (2016), *Dünya Savaşı Neden Çıktı?* (Çev. Orhan Dinç Tayanç) İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Kalemli, H. (2018), İstanbul'da İlk "Kurtuluş Bayramı" Kutlamaları, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 62, 109-142.
- Karadağ, H. (1994), *İstiklal Savaşında Maraş*, Kahramanmaraş: Kahra-manmaraş Kurtuluş Savaşı Müzesi Yayınları.
- Karal, Enver Z. (2011), *Osmanlı Tarihi IX*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kılıç, M. (2011), Millî Mücadele Maraş'ta Siyasi ve Sosyal Gelişme ve Milli Mücadele Maraş Şehitleri, *Asia Minor Studies*, 12, 171-189.
- Koca, S. (2002), Eski Türklerde Bayram ve Festivaller, *Türkler Ansiklo-pedisi Cilt:3*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Koçak, C. (2017), *Demokrat Parti Karşısında CHP*, İstanbul: Timaş Yayınları.

Mcmeekin, S.(2016), I. Dünya Savaşı ve Cumhuriyetin Kuruluşu, *Dünden Bugüne Türkiye* (Der. Metin Heper-Sabri Sayar) (ss.45-58). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları,

Meray, S.L.(2020), *Osman Olcay Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküşü Belgeleri Serv Anlaşması Mondros Bırakışması İle İlgili Belgeler*, İstanbul: İş Bankası Yayınları.

Özkaya, Y.(2002), Güney Güneydoğuda Savunmalar ve 1920 Senesindeki Siyasal Olaylar, *Milli Mücadele Tarihi Makaleler* (Haz. Berna Türkdoğan), (ss.273- 289) Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Roberts, J.M(1996), *Avrupa Tarihi*, (Çev. Fethi Aytuna), İstanbul: İnkılap Yayınları

Shaw, S.J.(2014), *Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu'nun Savaşa Girişi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Sonyel, S.(2012), *Kaygılı Yıllar*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Şavkılı, C.(2017), Maraş'ın Kurtuluş Bayramı Kutlamaları ve Basına Yansımaları(1920-1950), *Atatürk Yolu*, 61, 309-340.

Tansel, S.(1991), *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar Cilt 1*, İstanbul: Milli Eğitim Yayınevi.

Temizgüney, F.(2021), Demokrat Parti Dönemi İzmir'in Kurtuluş Bayramı Kutlamaları, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1, 15-41.

Tuncer, H.(2016), *Dünya Savaşı Osmanlı Devleti'nin Sonu*, İstanbul: Tariheçi Kitabevi.

Tuncer, H.(2017), *Türk Dış Politikası Cilt 1*, Ankara: Kaynak Yayınları.

Ünalp, F.R.(2018), I. Dünya Harbi Sonunda Maraş'ın İtilaf Devletlerince İşgali ve Maraş Savunması, *Gazi Akademik Bakış*, 22, 205-234.

Yavuz, B.(1994), *Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri Fransız Arşiv Belgeleri Açısından 1919-1922*, Ankara: TTK Basımevi.